

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΛΕΞΑΚΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΛΕΩΝ ΕΠΙ ΤΗ ΒΑΣΗ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ

Α. Εισαγωγική επισκόπηση τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Ἀγιολογίας καὶ τῆς γραπτῆς παράδοσός της

Ἡ Ἀγιολογία (μαζὶ μὲ τὴν Ὑμνογραφία) ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα καὶ ταυτόχρονα πρωιμότερα γραμματειακὰ εἴδη τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ παραγωγή της σχεδὸν καθ' ὅλη τὴν διάρκειά των δύο Χριστιανικῶν χιλιετιῶν παραμένει ἀμείωτη καὶ ταυτόχρονα συνεπὴς στὶς βασικὲς συγγραφικὲς ἀρχὲς ποὺ ἀκολούθησαν οἱ δημιουργοὶ τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων. Μὲ σημεῖο ἐκκινήσεως τὸ γεγονός ὅτι Ἅγιοι ποτὲ δὲν ἔπαυαν, οὔτε παύουν νὰ ἀναφύονται στὴν πορεία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ἀνάγκη ἐξιστόρησης τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας των παραμένει σημαντικό ζητούμενο ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ πληρώματός της. Ἀπὸ φιλολογικῆς ἀπόψεως ἡ δημιουργία ἑνὸς ἀγιολογικοῦ κειμένου ἀκολουθεῖ ὀρισμένους κανόνες, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἤδη στὴν πράξη διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ ρητορικὴ καὶ στὴ θεωρία ἀπὸ τὴν Δεύτερη Σοφιστικὴ¹. Μὲ τὸν *Βίο τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου* ποὺ γράφτηκε λίγο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ μεγάλου ἀσκητοῦ (τὸ 356) ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο Ἀλεξανδρείας τὰ κυρίως ἀγιολογικὰ κείμενα, δηλ. οἱ *Βίοι Ἁγίων*, ἀποκτοῦν τὸ πρότυπό τους², ἀλλὰ χρονολογικὰ δὲν εἶναι τὸ πρῶτο εἶδος ἀγιολογικοῦ κειμένου ποὺ ἐμφανίζεται. Τὰ πρῶτα ἀγιολογικὰ

¹ Γιὰ μιὰ πρώτη προσέγγιση στὸ θέμα αὐτὸ καὶ τὴν ἐπιρροή τοῦ Μενάνδρου Ρίτορος, βλ. C. Mango, *Βυζάντιο. Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νέας Ρώμης*, (μετφρ. Δ. Τσουγκαράκη), Ἀθήνα 1988, σσ. 291-293.

² Γιὰ τὸ κείμενο αὐτὸ βλ. T. Hägg, "The *Life of St Antony* between Biography and Hagiography", στὸ St. Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, Vol. I: *Periods and Places*, Farnham-Burlington VT 2011, σ. 17-34, ἰδίως σσ. 18-19.

κείμενα, ἂν καὶ τυπικὰ ἀνήκουν σὲ ἄλλο, μὴ λογοτεχνικὸ γραμματειακὸ εἶδος, οὐσιαστικὰ ἄπτονται τῆς ζωῆς τῶν πρώτων Ἀγίων, δηλαδὴ τῶν Μαρτύρων. Τὰ *Μαρτύρια καὶ οἱ Πράξεις Μαρτύρων* εἶναι καταγραφὲς δικῶν τῶν μαρτύρων τῶν Ρωμαϊκῶν διωγμῶν καὶ τοῦ θανάτου τους³. Ἀρχικὰ τέτοιου εἴδους ἀφηγήσεις ἐντοπίζονται στὰ ἐπίσημα Πρακτικὰ Ρωμαϊκῶν δικαστηρίων ποὺ μέσα ἀπὸ μία δικονομικὰ τυπικὴ διαδικασίᾳ ποὺ περιελάμβανε ἐκφοβισμό, ὑποσχέσεις καὶ ἀκόμη παρακλίσεις ἐκ μέρους τοῦ δικάζοντος, ἀλλὰ καὶ φρικτὰ βασανιστήρια, κατέληγε στὴν θανατικὴ καταδίκη καὶ ἐκτέλεση τοῦ Μάρτυρα⁴. Τὰ ἐπίσημα δικαστικὰ ἔγγραφα ἀργότερα κατέληγαν στὰ χέρια πιστῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι τὰ ἐπανεπεξεργάζονταν δίνοντάς τους μία περισσότερο ἀφηγηματικὴ μορφή καὶ ἔτσι τὰ γραφειοκρατικὰ κείμενα περνοῦσαν στὸν χῶρο τῆς Χριστιανικῆς γραμματείας⁵.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω εἶδη στὰ ἀγιολογικὰ κείμενα κατατάσσονται τὰ *ἀποφθέγματα καὶ οἱ διηγήσεις πατέρων* (γνωστὰ καὶ ὡς *Γεροντικά* ἢ *Μπτερικά*), καὶ οἱ *ψυχωφελεῖς ἱστορίες*, δηλαδὴ σύντομες ἱστορίες μὲ ἥρωες μοναχοὺς κυρίως τῆς πρώιμης Χριστιανικῆς περιόδου καὶ γνωστοὺς ἁγίους. Ὁ σκοπὸς αὐτῶν τῶν μικρῶν σὲ ἔκταση ἀγιολογιῶν εἶναι ἡ ἠθικὴ ἐνίσχυση καὶ παιδεία τῶν ἀναγνωστῶν. Σ' αὐτὰ μποροῦν νὰ προστεθοῦν οἱ *συλλογὲς θαυμάτων* καθὼς καὶ τὰ ρητορικὰ *ἐγκώμια*⁶.

Μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰῶνων, τὰ σημαντικότερα εἶδη τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων ὑφίστανται διάφορες μορφὲς περαιτέρω ἐπεξεργασίας καὶ ὁμαδοποιήσεως. Κατ' ἀρχὰς τὰ ἐπιμέρους κείμενα *Πράξεων καὶ Μαρτυρίων* συγκεντρώνονται σὲ ἐνιαῖα ἔργα ὅπως εἶναι τὸ χαμένο τώρα κείμενο *Ἀρχαίων μαρτύρων συναγωγή* τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, μέρος τοῦ ὁποῖου ἔχει παρεμβληθεῖ στὴν *Ἐκκλησιαστικὴ* του *Ἱστορία* καὶ τὸ σωζόμενο στὰ Ἑλληνικὰ καὶ στὰ Συριακὰ *Περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μαρτυρησάντων* τοῦ ἰδίου⁷. Ἄμεση καὶ πραγματικὰ

³ Βλ. Δ. Τσάμης, *Ἀγιολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 19-22.

⁴ Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Κ. Μπουρδάρη, *Τὸ Δίκαιο στὰ Ἀγιολογικὰ Κείμενα*, Ἀθήνα 1987, σσ. 17-24 καὶ 64-110.

⁵ Γιὰ περισσότερες πληροφορίες περὶ *Μαρτυρίων* βλ. τώρα Μ. Detoraki, "Greek Passions of the Martyrs in Byzantium", στὸ St. Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, Vol. II: *Genres and Contexts*, Farnham-Burlington VT, 2014, σσ. 61-102.

⁶ Βλ. μία πρώτη προσέγγιση στὸ Δ. Τσάμης, *Ἀγιολογία*, σσ. 19-31. Γιὰ πολὺ λεπτομερέστερη καταγραφή βλ. Μ. Hinterberger, "Byzantine Hagiography and its Literary Genres. Some Critical Observations" στὸ St. Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, Vol. II, σσ. 25-60.

⁷ Βλ. Δ. Τσάμης, *Ἀγιολογία*, σ. 22.

σημαντικότερη εξέλιξη αυτού του είδους των ομάδοποιήσεων κεμένων είναι η εμφάνιση, από τον ένατο αιώνα και μετά, των χειρογράφων *Μηνολογίων* τα οποία ενσωματώνουν ολόκληρους και πρωτότυπους βίους αγίων συνήθως στην αρχική ή πληρέστερη μορφή τους και σε χρονολογική σειρά, σύμφωνα με το ήμερολόγιο του Έκκλησιαστικού Έτους⁸. Ταυτόχρονα με την πάροδο των χρόνων κατά την Βυζαντινή περίοδο έχουμε επίσης και τις μεταφράσεις των προγενέστερων βίων, δηλαδή προσαρμογή τους αρχικά σε υψηλότερο λογοτεχνικό ύφος, όπως γίνεται με τους βίους που περιλαμβάνονται στο *Μηνολόγιο* του Συμεών του Μεταφραστή (10ος αιώνας)⁹ και αργότερα, ιδίως κατά τους μετα-Βυζαντινούς χρόνους, σε χαμηλότερο («εις την καθομιλουμένην», όπως τονίζουν στο τέλος τους περιγραφές χειρογράφων)¹⁰. Παράλληλα με τις μεταφράσεις και πιθανότατα για λειτουργικούς λόγους¹¹ έχουμε και την διαδικασία της έπιτομής. Η έπιτομή είναι μία διαδικασία συντομεύσεως του αρχικού και έκτεταμμένου αγιολογικού κεμένου σε βραχύτερη μορφή, ή έκταση της οποίας ποικίλλει από μερικές σελίδες, που αντιστοιχούν σε κάποιο ποσοστό του αρχικού κεμένου (30%, 25% κ.λπ.)¹² ή σε μία άπλη παράγραφο πέντε ή δέκα σειρών. Αυτές οι τελευταίες έπιτομές και ιδίως οι μικρής έκτασης, συγκεντρωμένες σε χειρόγραφα, άπαρτίζουν τα *Συναξάρια*¹³.

Μία περαιτέρω εξέλιξη που εμφανίζεται στην ύστερη Βυζαντινή περίοδο

⁸ Καταγραφή και περιγραφή του περιεχομένου πάνω από 3.000 τέτοιων χειρογράφων βρίσκεται στο μνημειώδες έργο του Α. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts* (TU 50-52), 3 vols, (Leipzig, 1937-1952).

⁹ Βλ. M. Hinterberger, "Byzantine Hagiography...", σ. 40.

¹⁰ Για τις μεταφράσεις της μετα-Βυζαντινής περιόδου (κυρίως 16ου-17ου αι.) βλ. τώρα Έ. Μελικίδου, *Η διμώδης μετάφραση του βίου του Αγίου Φιλαρέτου του Έλεήμονος: Συμβολή στη μεταφραστική κίνηση του 16ου και του 17ου αι.*, (Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ), Θεσσαλονίκη 1997.

¹¹ Συνήθως για να ανταποκριθεί το κεμένο στον περιορισμένο χρόνο που διατίθεται για την άναγωση του *Συναξαρίου* του έκάστοτε Αγίου κατά την ήμερα της μνήμης του.

¹² Ός παράδειγμα παραθέτω την έκδοσή μου του *Βίου του Λέοντος Κατάνης*, (Α. Alexakis, *The Greek Life of St. Leo Bishop of Catania* (BHG 981b), Bruxelles 2011, σσ. 140-191), της οποίας το κεμένο έκτείνεται σε 26 σελίδες και 40 παραγράφους, ενώ η έπιτομή του καταλαμβάνει 7 σελίδες και 17 παραγράφους (V. V. Latyšev, *Menologii Byzantini saeculi X*, vol. I, Petropoli 1920, σσ. 111-118). Για την έπιτομή, βλ. πάλι M. Hinterberger, "Byzantine Hagiography...", σ. 40.

¹³ Χαρακτηριστική περίπτωση είναι το χειρόγραφο *codex Vaticanus graecus* 1613, γνωστό ως αυτοκρατορικό μηνολόγιο του Βασιλείου Β', το οποίο στην πραγματικότητα είναι *Συναξάριο*. Κάθε σελίδα του χωρίζεται στα δύο: στο μισό υπάρχει συνήθως μία σχετική μνιατούρα και στο υπόλοιπο μισό μία συναξαριακή καταχώρηση έκτασης περίπου 16 σειρών. Το χειρόγραφο είναι προβάσιμο στην ιστοσελίδα, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1613.

(13ος αι. και μετέπειτα) είναι ο συνδυασμός σε ένα χειρόγραφο ενός άγιολογικού κειμένου μαζί με το κείμενο της λειτουργίας του Αγίου ή τουλάχιστον με τον κανόνα του. Έναν σημαντικό αριθμό τέτοιων χειρογράφων διαπραγματεύεται και περιγράφει ο Ehrhard προς το τέλος του έργου του¹⁴. Η εικόνα αυτή αντιστρέφεται τέλος στα *Μηναία* (άρχικά λειτουργικά χειρόγραφα με πρωτίστως ύμνογραφικό περιεχόμενο), στα όποια οι κανόνες των Αγίων συνήθως παρατίθενται με την ένσωμάτωση μετά την έκτη ὠδή ενός σύντομου κοντακίου προς τιμήν του αγίου αλλά και μίας ὀλιγόστιχης *Συναξαριακῆς καταχώρησης*.

Μία παρόμοια, αλλά ἄρκετά ἀπλούστερη διαδικασία παρατηρείται και με την παράδοση των *Βίων*, των *Πράξεων* και των *Μαρτυρίων* των Νεομαρτύρων του Ὁρθοδόξου κόσμου. Η παράδοσή τους σήμερα μπορεί να ξεκινᾶ ἀπὸ κάποια πρῶτη χειρόγραφη ἀποτύπωσή τους¹⁵, ἀλλὰ ἡ ἐμφάνισή τους σε ἔντυπη μορφή εἶναι συνήθως πολὺ κοντὰ στὰ χρόνια τοῦ μαρτυρίου τους. Μία πρώτη ἔκδοση ἀκολουθεῖται ἀπὸ μεταγενέστερες και κάποιες φορές πληρέστερες ἐκδόσεις, ἀλλὰ στὴν ψηφιακὴ ἐποχὴ ἡ ὀλοκλήρωση τῆς διάδοσης των ἀγιολογικῶν κειμένων ἔρχεται με τὴν καταχώρηση ὀλοκλήρων *βίων αγίων*, ἀλλὰ και *συναξαριακῶν καταχωρήσεων* σε διαδικτυακὲς σελίδες¹⁶. Ἔτσι, ἐνῶ κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας ἐποχὴ ἡ δημοτικότητα ἐνὸς ἀγιολογικοῦ κειμένου κρινόταν ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ των χειρογράφων ποὺ τὸ παρέδιδαν (τὸ *Μηνολόγιο* τοῦ Συμεὼν τοῦ Μεταφραστῆ, γιὰ παράδειγμα, σώζεται ὀλόκληρο ἢ ἐν μέρει σε πάνω ἀπὸ 750 χειρόγραφα), σήμερα μία διαδικτυακὴ ἔρευνα μᾶς δείχνει εὐκόλα ποὺ ἔχει φτάσει ἡ χάρις ἐνὸς Αγίου¹⁷.

¹⁴ Βλ. A. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand*, Vol. III, σσ. 968-996. Γιὰ παράδειγμα, ὅλα τὰ χειρόγραφα ποὺ παραδίδουν τὸν *Βίο* τοῦ Αγίου Ἀθανασίου Α', Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, παραδίδουν ἐπίσης και ἀκολουθία του: *Μονῆς Χάλκης, Θεολογικῆς Σχολῆς* 64 (14ου. αι.) με δύο ἀκολουθίες: Μία γιὰ τὴν κυρίως ἑορτὴ και μία γιὰ τὴν ἀνακομιδὴ των λειψάνων. Ἄθους, Ἰβήρων 50 (14ου αι.), και Ἄθους Ἰβήρων 369 (202) (τοῦ ἔτους 1615/16). A. Ehrhard, *αὐτόθι*, σσ. 991-992.

¹⁵ Βλ. γιὰ παράδειγμα τὰ σχετικὰ με τὴν χειρόγραφη παράδοση τῆς Νεομαρτυρολογικῆς Συλλογῆς τοῦ Καισαρίου Δαπόντε, ἡ ὁποία συνέβαλε, ἔστω ἔμμεσα, στὴν κατάρτιση τοῦ *Νέου Μαρτυρολογίου* των αγίων Μακαρίου Νοταρᾶ και Νικοδήμου Ἀγιορείτη, στο. Σ. Πασχαλίδης, *Ἡ αὐτόγραφη Νεομαρτυρολογικὴ Συλλογὴ τοῦ Μοναχοῦ Καισαρίου Δαπόντε (1713-1784)*, Θεσσαλονίκη 2012.

¹⁶ Ἀπλὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ διαδικτυακὴ τράπεζα δεδομένων τοῦ Dumbarton Oaks, ἀκαδημαϊκοῦ Ἰδρύματος ποὺ εὐρίσκεται στὴν Οὐάσιγκτον των Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἀλλὰ ἀνῆκει στὸ Πανεπιστήμιο Harvard. Στὴν ιστοσελίδα <https://www.doaks.org/research/byzantine/resources/hagiography/database/dohp.asp?cmd=SShow&key=10> (τελευταία ἐπίσκεψη 2 Σεπτ. 2019), εἶναι ἐλεύθερα προσβάσιμα τὸ πρῶτοτυπο κείμενο των περισσότερων Αγίων τῆς περιόδου μεταξύ των 8ου και 10ου αἰῶνα, με δυνατότητα ἀναζήτησης ἐνὸς εὐρέως φάσματος ὄρων ποὺ ἀπαντοῦν σε αὐτὰ.

¹⁷ Γιὰ παράδειγμα, μία ἀναζήτηση των ὄρων «ἅγιος Γεδεὼν ὁ νέος ὀσιομάρτυρας» με τὴν μηχανὴ ἀναζητήσεως τοῦ Google, ἀναστρέφει σε δευτερόλεπτα 13.000 ἀποτελέσματα.

Β. Ὁ Βίος τοῦ Ὁσιομάρτυρος Ἁγίου Γεδεών καὶ οἱ πηγές/ἐκδόσεις του

Τὴν διαδικασία παράδοσης ἀγιολογικῶν κειμένων ποὺ περιγράφηκε παραπάνω ἀκολουθεῖ καὶ ἡ παράδοση τοῦ *Βίου καὶ τοῦ Μαρτυρίου τοῦ Ὁσιομάρτυρος Γεδεών*. Μόλις εἴκοσι δύο χρόνια μετὰ τὸν μαρτυρικό θάνατο τοῦ Ἁγίου στὶς 30 Δεκεμβρίου τοῦ 1818, ἐκδίδεται στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1840 ἡ *Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ὀσιομάρτυρος Γεδεών τοῦ Νέου* στὸ ἴδιο τομίδιο μὲ τὸν *Βίο καὶ τὸ Μαρτύριον* αὐτοῦ, ποὺ συνέγραψε ὁ ἱεροδιδάσκαλος καὶ ἱερέας τῆς Μακρυνίτσας Πολύζωος¹⁸. Ἡ ἐν λόγῳ ἔκδοσις ἐπανεκδίδεται στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1880, στὸν Βόλο τὰ ἔτη 1888, 1921, στὴν Ἀθήνα τὰ ἔτη 1936, 1968, 1999, στὸ Ἅγιον Ὄρος τὸ ἔτος 1999 καὶ ἀπὸ τὴν Μονὴ Καρακάλλου τὸ 2003¹⁹. Πέρα ἀπὸ τὶς παραπάνω ἐκδόσεις ὑπάρχει καὶ μία ἐπιπλέον ἐπανέκδοσις ἀπὸ κάποιον Ἀθανάσιο Ἰ. Παλάσκα στὴν Ὑδρα τὸ ἔτος 1910.

Ἀκολουθώντας τὴν πρακτικὴ τῶν χειρογράφων ποὺ συνδυάζουν *ἀκολουθία καὶ βίο*, ποὺ περιγράφηκε παραπάνω, τὸ 1936 ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Δωρόθεος, μετὰ τὴν διαπίστωση ὅτι καὶ ἡ δευτέρη ἔκδοσις τοῦ Πολυζώου εἶχε ἐξαντληθεῖ προβαίνει σὲ μία δική του ἀναθεωρημένη ἔκδοσις²⁰, στὴν ὁποία διορθώνει ἀρκετὰ γραμματικά, συντακτικά καὶ μουσικὰ λάθη τῆς ἔκδοσις Πολυζώου. Ἐπιπλέον διορθώνει τροπάρια καὶ ἰδιόμελα συμπληρώνοντας κενὰ

¹⁸ *Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ὀσιομάρτυρος Γεδεών τοῦ Νέου ἀθλήσαντος ἐν Τυρνάβῳ Θεσσαλίας κατὰ τὸ 1818, μηνὶ Δεκεμβρίῳ 30, συνταχθεῖσα ὑπὸ Πολυζώου, ἱερέως τοῦ καὶ ἱεροδιδασκάλου τῆς κομοπόλεως Μακρυνίτζας. Ἐτυπώθη δὲ δι' ἐπιστασίας καὶ δαπάνης τοῦ Πανοσιολογιωτάτου, Κυρίου Χ. Γαβριὴλ Τερμονάχου ἀγορίτου ἐκ τῆς Μονῆς Καρακάλλου, υἱοῦ τοῦ Π. Ἰωάννου τῆς κομοπόλεως Μακρυνίτζας ἐκ τῆς Δημητριάδος...*, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1840, σ. 1-16; *ἀκολουθία*, καὶ 17-35, *βίος καὶ μαρτύριον*. Ἡ πρώτη αὐτῆ ἔκδοσις εἶναι ψηφιακὰ διαθέσιμη ἀπὸ τὸ ἱστολόγιο «Ἀγιορείτικος Λόγος» στὴ διεύθυνση http://agioritikoslogos.blogspot.com/2018/12/blog-post_10.html (μέρος α') καὶ http://agioritikoslogos.blogspot.com/2018/12/blog-post_19.html (μέρος β') (τελευταία πρόσβασις 2 Σεπτ. 2019).

¹⁹ Γιὰ τὶς ἐκδόσεις αὐτὲς καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία βλ. σχετικὰ: Μοναχοῦ Μουσεῶς Ἀγιορείτου, «Ἄγνωστα στοιχεῖα περὶ τῶν Ἀγιορειτῶν Νεομαρτύρων», στὸ Ἄρχμ. Σεραφεῖμ Στεργιούλης, Δ. Καλαμίκης, Ἀ. Χαλδαϊάκης (ἐκδ.), *Πρακτικὰ Διορθοδόξου Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου «Κωνσταντῖνος ὁ Ὑδραῖος – Νεομάρτυρες Προάγγελοι τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους»*, Ὑδρα 10-14 Νοεμβρίου 2000, Ὑδρα 2007, σ. 333, σμ. 49.

²⁰ *Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ὀσιομάρτυρος Γεδεών τοῦ Νέου... συνταχθεῖσα ὑπὸ Πολυζώου... ἐπιδιορθωθεῖσα δὲ καὶ ἐμπλουτισθεῖσα τανὺν ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λαρίσης καὶ Πλαταμῶνος κ. κ. Δωροθέου Κοτταρᾶ τοῦ ἐξ Ὑδρας*, Ἀθῆναι 1936, 40 σελίδες.

καὶ ἀλλάζοντας λέξεις²¹. Οὐσιαστικά γράφει ἐξ ἀρχῆς τιμίματα τῆς λειτουργίας καὶ ὅταν φθάνει στὸν κανόνα τοῦ Ἁγίου, μετὰ τὴν ἔκπη ὠδὴ προσθέτει τὸ κοντάκιο καὶ ὀλόκληρο τὸν βίο καὶ μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Γεδεών, ἐλαφρὰ τροποποιημένο λεξιλογικά, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποιες παραλείψεις ἢ συντομεύσεις προτάσεων ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν Πολυζώου²².

Τέλος, ὁ Βίος ἐντάσσεται στὸν *Μεγάλο Συναξαριστὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* τοῦ Β. Ματθαίου²³. Οἱ τρεῖς κύριες ἐκδόσεις ποὺ παρατέθηκαν (Πολυζώου = Π, Δωροθέου = Δ καὶ Ματθαίου = Σ) παρουσιάζουν ἐλάχιστον διαφορὰς σὲ ἐπίπεδο λεξιλογίου καὶ φρασεολογίας²⁴, ἀλλὰ σὲ ὀρισμένα σημεῖα ποὺ θὰ ὑποδειχθῶν παρακάτω ἐμφανίζουν κάποιες διαφορὰς σὲ ἐπιμέρους πληροφορίες ποὺ παρέχουν ἢ παραλείπουν.

Μὲ βάση αὐτὲς τὲς ἐκδόσεις καὶ μὲ κάποιες πληροφορίες οἱ ὁποῖες ἀπαντοῦν στὸ Διαδίκτυο τὸ περίγραμμα τοῦ *Βίου καὶ τοῦ Μαρτυρίου* τοῦ Ἁγίου Γεδεών ἔχει ὡς ἑξῆς²⁵:

Ὁ Γεδεών γεννήθηκε²⁶ στὸ χωριὸ Κάπουρνα τῆς ἐπαρχίας Δημητριάδος κοντὰ στὴν Μακρυνίτσα. Γονεῖς του ἦσαν ὁ Αὐγερινὸς καὶ ἡ Κυράτσα, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἄλλα ἐπτὰ παιδιά μικρότερα ἀπὸ αὐτόν. Τὸ κοσμικὸ του ὄνομα ἦταν

²¹ *Αὐτόθι*, σ. 3.

²² *Αὐτόθι*, σσ. 20-37.

²³ Β. Ματθαίου, *Ματθ. Λαγγῆς, Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τ. 12, Αθήνα 1950, σ. 761-771. Μεταγενέστερες ἐκδόσεις: Αθήνα 1966, 1968. Ἀκολουθοῦν πλῆθος ἐπανεκδόσεων καὶ ἐκτυπώσεων μὲ μικρὰς τροποποιήσεις καὶ βελτιώσεις. Ἐνῶ ἡ πλέον πρόσφατη ἐκδοσις πλήρως ἀνακαινισμένη ἐμφανίζεται ἀπὸ τὲς ἐκδόσεις «Συναξαριστὴς» στὴν Αθήνα τὸ 2012. Στὴν ἐκδοσις αὐτὴ τὸ κείμενο τοῦ βίου καὶ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου Γεδεών καταλαμβάνει τὲς σελ. 732-742 τοῦ 12ου τόμου.

²⁴ Παραδείγματος χάριν: ...δοσίματα Π, Δβαρείας φορολογίας Σ. // ὡς δοῦλος ἀόκνως Π/ἀόκνως Δ, Σ. Πολλὰς διαφορὰς ὀφείλονται στὸ γενικότερο γλωσσικὸ καὶ ἰδεολογικὸ κλίμα ποὺ ἀνάγεται στὴν περίοδο τῆς ἐκείστοτε ἔκδοσης: Π σ. 18, Δ σ. 21: «...ὕπνρηται τοῦ Διαβόλου καὶ ὀπαδοὶ τοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ...» Σ σ. 733: «...ὕπνρηται τοῦ Διαβόλου...». Π σ. 25, Δ σ. 28: «Ἐγὼ χθὲς ἐπειδὴ ἐφίλησα ἐν κοράσιον, μὲ ἐδάγκασεν...», Σ σ. 737: «Ἐγὼ χθὲς ἐδοκμαζόμεν δι' αὐτῆς...».

²⁵ Γιὰ σύντομες τυπωμένες *συναξαριακὰς* καταχωρήσεις τοῦ Ἁγίου βλ. Γ. Μικραγιαννανίτης, «Γεδεών» στὴν *ΘΗΕ*, τ. 4α, σσ. 240-241. Ἰ. Μ. Περαντώνης, *Λεξικὸ τῶν Νεομαρτύρων*, τ. Α' (Α-Δ), Αθήνα 1972, σ. 92-93. Γιὰ ἐκτενέστερη βιβλιογραφία βλ. Μοναχοῦ Μουσεῶς Ἁγιορείτου, «Ἄγνωστα στοιχεῖα περὶ τῶν Ἁγιορειτῶν Νεομαρτύρων» (ὡς ἄνωτ. σημ. 19), σ. 333, σημ. 49. Ἀπὸ τῆς ἀπειρες ἱστοσελίδες παραθέτουμε ἐνδεικτικὰ τὲς ἐξῆς: https://www.imra.gr/picture/PDF/gedeon_karakalinos-vios.pdf (πρόσβασις 3 Σεπτ. 2019), <http://www.diakonima.gr/2009/12/30/o-agi-os-veomartyr-tyc-kai-osiomartyr-tyc-ge-de/> (πρόσβασις 3 Σεπτ. 2019).

²⁶ Ὁ Γ. Μικραγιαννανίτης, στὸ ἀρθρο «Γεδεών» στὴν *ΘΗΕ*, (τ. 4α, σσ. 240) ὀρίζει ὡς ἔτος γεννήσεως τοῦ Ἁγίου τὸ 1766.

Νικόλαος²⁷. Γιὰ οικονομικούς λόγους, οἱ γονεῖς του μετοίκησαν μὲ ὅλα τὰ παῖδιά στοῦ χωριῶ Γιερχμῆ²⁸, ὅταν ὁ ἅγιος ἦταν δώδεκα χρονῶν. Κάποιος παντοπώλης, συγγενῆς τῆς μητέρας του, ζήτησε τὸ παιδί ὡς βοηθὸ στοῦ μαγαζὶ του στοῦ Βελεστίνου²⁹. Ὡστόσο, κάποιος Τοῦρκος ὀνόματι Ἀλῆς, ἄρπαξε μὲ βία τὸν Νικόλαο γιὰ νὰ τὸν ἔχει ὡς ὑπηρέτη στοῦ χαρέμι του. Ἐκεῖ ὁ Νικόλαος ἔμεινε ἕναν χρόνο. Στὶς ἐπίμονες παρακλίσεις τοῦ πατέρα νὰ πάρει πίσω τὸν γιό του ὁ Τοῦρκος ὑποσχέθηκε νὰ τὸν ικανοποιήσει μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ δικοῦ του γιοῦ ἀπὸ τὸν πόλεμο. Ὄταν ὁμως ἐπέστρεψε σύντομα ὁ γιὸς τοῦ Ἀλῆ, κατάφεραν καὶ οἱ δύο νὰ δελεάσουν τὸν Νικόλαο, καὶ ἀφοῦ τὸν περιέτεμαν, τὸν ὀνόμασαν Ἰμπραήμ. Μέσα σὲ δύο μῆνες ὁ Ἰμπραήμ μετάνοιωσε εἰλικρινὰ καὶ ἕνα βράδυ ἔφυγε κρυφὰ καὶ πῆγε στὸν πατέρα του, στὸν ὁποῖο διηγήθηκε ὅλη τὴν συμφορὰ του. Ἀδυνατῶντας νὰ τὸν βοηθήσει ὁ πατέρας του τὸν ἔκρυψε στοῦ χωριῶ Κεραμιδί³⁰. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ μέσῳ τοῦ Λιμένος Καμαρίου ὁ Νικόλαος φεύγει μὲ μία ὁμάδα κτιστῶν γιὰ τὴν Κρήτη. Μὲ τοὺς κτίστες ὁμως μένει λίγο διότι τὸν κακομεταχειρίζονταν καὶ δραπετεύει. Σὲ μία ἐρημικὴ ἐκκλησία τὸν βρίσκει ἕνας ἱερέας, ὁ ὁποῖος τὸν υἱοθετεῖ καὶ τοῦ μαθαίνει ὑφαντικὴ. Ὁ θάνατος τοῦ ἱερέα μετὰ ἀπὸ τρία χρόνια ἀναγκάζει τὸν Νικόλαο νὰ φύγει μαζὶ μὲ κάποιον ἄλλο νέο ἀπὸ τὴν Κρήτη γιὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος. Ἐκεῖ ἔψαξε νὰ βρῆ ἕναν πνευματικὸ πατέρα, γιὰ νὰ ἐξομολογηθῆ τὴν βαρεῖά του ἀμαρτία τῆς ἄρνησης τοῦ Χριστοῦ. Ἀφοῦ γύρισε ὅλα τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὅρους, κατέληξε στὴν Ἱερὰ Μονὴ τῶν Ἁγίων καὶ Πανευφήμων Ἀποστόλων, ποὺ εἶναι γνωστὴ ὡς Ἱ. Μ. Καρακάλλου³¹. Ἐκεῖ ἐκάθη μοναχὸς καὶ μετονομάστηκε σὲ Γεδεῶν. Στὴν μονὴ Καρακάλλου ἔμεινε τριάντα πέντε χρόνια, μὲ ἐξαίρεση ἕνα διάστημα ἕξι ἐτῶν ποὺ τὸ πέρασε σὲ Μετόχιο τῆς Μονῆς στὴν Κρήτη³². Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στοῦ

²⁷ Σύμφωνα μὲ τὴν καταχώρηση στὴν ιστοσελίδα https://www.imra.gr/picture/PDF/gedeon_karakalinos-vios.pdf (πρόσβαση 3 Σεπτ. 2019) τὸ κοσμικὸ του ὄνομα ἦταν Νικόλαος Μέμτσιας καὶ εἶχε 3 ἀδελφοὺς καὶ 4 ἀδελφές.

²⁸ Κοινότητα τῆς ἐπαρχίας Βόλου ποὺ ἀνῆκει στὸν δήμο Ρήγα Φεραῖου. Τὸ Γερμὶ μετονομάστηκε ἀπὸ τὶς 4/11/1927 σὲ Ξερολίθι.

²⁹ Τὸ Βελεστίνου εἶναι κωμόπολη στὴν Περιφερειακὴ Ἐνότητα Μαγνησίας καὶ ἔδρα τοῦ δήμου Ρήγα Φεραῖου, βρίσκεται 17 χιλιόμετρα Δυτικὰ τοῦ Βόλου.

³⁰ Χωριὸ τοῦ νομοῦ Μαγνησίας, στὴν πλαγιά τοῦ Μαυροβουνίου, βορείως τοῦ Πηλίου σὲ ὑψόμετρο 300 μέτρων. Κοντινότερη παραλία σὲ ἀπόσταση πέντε χιλιομέτρων εἶναι τὸ Καμάρι. Βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Κεραμιδι_Μαγνησίας (πρόσβαση 3 Σεπτ. 2019).

³¹ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ὅρους, ἡ ὁποία εὐρίσκεται σὲ ἀνοικτὸ καὶ κατάφυτο πραινὲς μὲ θεὰ τὴ θάλασσα τῆς ΒΑ πλευρᾶς τῆς ἀγορευτικῆς χειρσονήσου. Ἡ ἰδρυσί της ἀνάγεται πρὶν τὸ ἔτος 1018. Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.kedak.gr/iera-moni-karakallou/odiporiko/196/> (ἐπίσκεψη 3 Σεπτ. 2019).

³² Ἡ ἔκδοσι Σ τοῦ *Μεγάλου Συναξαριστῆ*, (ἀνωτ. σμ. 23, σ. 734.) –ἀλλὰ ὄχι καὶ οἱ ἐκδόσεις Π

Ἅγιον Ὅρος, ἐπιδόθηκε σὲ αὐστηρὴ ἄσκησι. «...Τίς δύναται νὰ διηγηθῆ τὰς νηστείας του, τὰς γονυκλισίας του, τὰς ἀγρυπνίας του, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀσκητικούς ἀγῶνάς του; Μόνον ὁ καρδιογνώστης Θεὸς γινώσκει ταῦτα, διότι μετὰ τῶν ἄλλων ἀσκήσεων καὶ ἀγῶνων, τοὺς ὁποίους μετεχειρίζετο πρὸς τῆξιν καὶ κακουχίαν τοῦ σώματός του, λέγουσιν, ὅτι εἶχε καὶ μίαν τανάλιαν διὰ τῆς ὁποίας δάκνων τὰς σάρκας του, κατέκοπτεν αὐτὰς ἀφειδῶς, πράγμα τῷ ὄντι ἄξιον φρίκης! καὶ ὁ ζῆλος αὐτοῦ δὲν ἦτο ὀλιγότερος τῶν παλαιῶν ἀσκητῶν...»³³.

Στὴν Μονὴ Καρακάλλου, ὁ ἅγιος διάβασε βίους Ἁγίων, οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦσαν προτρεπτικοὶ στὸ μαρτύριο μὲ τὰ παραδείγματα παλαιότερων καὶ συγχρόνων του, οἱ ὅποιοι ἔπασαν στὸ ἴδιο παράπτωμα τῆς ἀρνήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ὕστερα πάλι ἀνένησαν καὶ ὁμολόγησαν ἐνώπιον ἰσχυρῶν τυράννων τὸν Χριστό. Αὐτὸ εἶχε μεγάλη ἐπίδρασι στὸν Γεδεών, καὶ ἄναψε μέσα του τὴν ἐπιθυμίαν γιὰ μαρτύριο³⁴. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο καὶ ὁ Γεδεών πῆρε ἄδεια καὶ εὐλογία ἀπὸ τὸν ἡγούμενο τῆς Καρακάλλου καὶ ἤρθε στὴν Ζαγορά³⁵. Ἐκεῖ ἄρχισε νὰ προσποιεῖται τὸν «διὰ Χριστὸν σαλόν» (τρελό)³⁶. Παριστάνοντας τὸν σαλό, καὶ μετὰ ἀπὸ ἄσκοπες περιπλανήσεις κατέληξε στὸ Βελεστίνο, τὸν τόπο τῆς ἐξόμωσής του. Τὴν Μεγάλῃ Πέμπτῃ, λοιπόν, φόρεσε στὸ κεφάλι του ἓνα στεφάνι ἀπὸ τριαντάφυλλα καὶ λουλούδια, καὶ πῆγε στὴν πόρτα τοῦ Τούρκου ποὺ τὸν εἶχε ὀδηγήσει στὸ νὰ ἀλλάξει πίστι. Τὴν χτύπησε μὲ μεγάλες πέτρες τόσο δυνατὰ, ποὺ τὴν κατέστρεψε. Στὴν συνέχεια μπῆκε

καὶ Δ-, παραδίδει τὴν πληροφορία ὅτι «ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτων τῶν τριάκοντα πέντε ἐτῶν, ἐν ἔτει 1797, Ἰουνίου 6η, διωρίσθη παρὰ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, οὐσης τότε ιδιορρυθμοῦ μετὰ τοῦ Προηγουμένου Γαβριὴλ εἰς τὸ ἐν Κρήτῃ Μετόχιον τῆς Θεῆς Μορφώσεως διὰ μίαν ἐξαετίαν...». Στὴν ἱστοσελίδα https://www.imra.gr/picture/PDF/gedeon_karakalinos-vios.pdf (πρόσβασι 3 Σεπτ. 2019) παραδίδεται ἡ πληροφορία ὅτι τὸ Μετόχιον βρισκόταν στὸ χωριὸ Μαργαριτες τοῦ νομοῦ Ρεθύμνου, σὲ ἀπόστασι 27 χιλιομέτρων ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο.

³³ Π σ. 22, Δ σσ. 24-25, Σ σ. 734.

³⁴ Γιὰ αὐτὴ τὴν ἰδιαίτερον κατηγορία τῶν Νεομαρτύρων στὴν ὁποία ἐντάσσεται ὁ Ἅγιος Γεδεών, τοὺς «ἐξ ἀρνησιχρίτων», τὴν συνδέσι τους μὲ τὸ Ἅγιο Ὅρος καὶ τὴς συμβουλῆς τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου πρὸς αὐτούς, βλ. Δ. Τσάμης, *Ἁγιολογία*, σσ. 112-113 καὶ 118. Βλ. ἐπίσης Μ. Γ. Βαρθούνης, *Λαογραφικὰ τῶν Νεομαρτύρων*, Κομοτηνὴ 1998, σσ. 30-34.

³⁵ Ἡ Ζαγορὰ εἶναι χωριὸ τοῦ Πηλίου καὶ ἔδρα τοῦ Διῆμου Ζαγοράς-Μουρεσίου στὸν νομὸ Μαγνησίας. Ἀπέχει 47 χιλιόμετρα ἀπὸ τὸν Βόλο καὶ 253 χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ζαγορὰ_Πηλίου (ἐπίσκεψι 3 Σεπτ. 2019).

³⁶ Καὶ ἄλλοι ἀγορεύετε μοναχοί, συνήθως μετὰ ἀπὸ ὄραμα, παρίσταναν γιὰ κάποιον χρονικὸ διάστημα τοὺς «διὰ Χριστὸν σαλοὺς» ὡς εἶδος μοναστικῆς ἀσκήσεως. Παράδειγμα ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Καυσοκαλυβίτης (1272/85-1367/80), ὁ ὁποῖος στὸν *Βίο* του ποὺ γράφτηκε ἀπὸ τὸν Θεοφάνη παρουσιάζεται νὰ συμπεριφέρεται ὡς σαλὸς μετὰ ἀπὸ ὄραμα τῆς Θεοτόκου. Βλ. R. Greenfield and A.-M. Talbot, *Holy Men of Mount Athos*, [DOML 40] Cambridge MA – London 2016, σσ. 456-457, 460-461, 480-481, 490-491, 494-495, 534-537, 707, 708, 709, 713.

μέσα στο σπίτι του Τούρκου και παρουσιάστηκε μπροστά του. Μετά από σύντομη συνομιλία του αποκάλυψε ποιός ήταν και όμολόγησε μπροστά του ότι έχει απορρίψει τον Μωαμεθανισμό και έχει επιστρέψει στην πίστη του Χριστού³⁷. Όταν τὰ άκουσε αυτά ο Τούρκος, έτρεξε άμέσως στο δικαστήριο και ζήτησε να συλληφθῆ ὁ Άγιος, πράγμα τὸ ὁποῖο ἔγινε και ἑκεῖνος ὀδηγήθηκε στον Κριτῆ τὴν Μεγάλη Παρασκευή. Φορώντας ἀκόμη τὸ στεφάνι με τὰ λουλούδια στὸ κεφάλι του και ἔχοντας στὰ χέρια του δυὸ κόκκινα αὐγά, μπῆκε στὸ δωμάτιο τοῦ Κριτῆ και τοῦ τὰ ἔδωσε λέγοντας: «Χριστὸς ἀνέστη Κριτῆ, και Χρόνια Πολλά!». Ὁ Κριτῆς τὸν θεώρησε τρελό και στὴ συζήτηση ποὺ ἔπακολούθησε ὁ Άγιος ἀπέρριψε κατηγορηματικὰ τὸν Μωαμεθανισμό. Ἐπιπλέον ἔρριξε τὸν ζεματιστὸ καφέ ποὺ ἔπινε ὁ Κριτῆς στὸ πρόσωπό του. Τότε ο Κριτῆς ἐξοργίστηκε και διέταξε τοὺς ὑπηρετές του νὰ τὸν ξυλοκοπήσουν και νὰ τὸν πετάξουν ἔξω ἀπὸ τὸ δικαστήριο³⁸. Φαίνεται ὅτι δὲν ἠθέλε νὰ τὸν τιμωρήσει περισσότερο ἢ νὰ τὸν θανατώσει ἐπειδὴ τὸν θεώρησε τρελό³⁹.

Όταν ὁ Άγιος ἔφυγε ἀπὸ ἐκεῖ, πῆγε σὲ ἕνα τζαμί ἔξω ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνάντησε μιὰ πλούσια Τουρκάλα μαζί με τέσσερις ὑπηρετρίες της. Μόλις τὴν εἶδε ὁ Άγιος τῆς ἐπιτέθηκε, ἔσχισε τὰ ρούχα της και τὴν κλώτσησε τόσο δυνατὰ, ποὺ ἡ γυναῖκα ἔβγαλε αἷμα ἀπὸ τὸ στόμα. Οἱ φωνὲς τῶν ὑπηρετριῶν της προσέφυγαν ἕνα πλῆθος Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἄρχισαν νὰ χτυποῦν τὸν μάρτυρα δίχως ἔλεος με μαχαίρια και ξύλα μέχρι ποὺ τὸν ἄφησαν ἡμιθανῆ. Κάποιοι Χριστιανοὶ τὸν μετέφεραν στὸ σπίτι τῆς ἀδερφῆς του Δάφνης, ποὺ ἦταν παντρεμένη στὸ χωριὸ Ταμπιγλί⁴⁰, κοντὰ στὸ Βελεστῖνο. Ἐκεῖ ἔμεινε τρεῖς μῆνες μέχρι νὰ ξαναπερπατήσει.

Στὸ σπίτι τῆς ἀδερφῆς του φιλοξενήθηκαν κάποτε τρεῖς Τούρκοι, τοὺς

³⁷ Γιὰ τὴν ὑποχρέωση τῶν «ἐξ ἀρνησιχρίστων» ἐπανερχομένων Χριστιανῶν νὰ περάσουν ὀρισμένα στάδια προετοιμασίας, τὰ ὁποῖα στὴν πράξη φαίνεται νὰ ἀκολουθεῖ ἐν μέρει και ὁ Άγιος Γεδεὼν και ἰδίως γιὰ τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀποκηρύξουν τὴν θρησκεία ποὺ ἀσπάζονταν –ἀρνούμενοι τὸν Χριστιανισμό–, στὸν τόπο ὅπου ἠρνήθησαν τὸν Χριστό, βλ. Νικοδήμου Ἀγορευτοῦ, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, Ἀθῆναι 1961³, σσ. 19-20.

³⁸ Τὸ συγκεκριμένο ἐπεισόδιο ἐπαναλαμβάνει πολλὰ στοιχεῖα ποὺ ἀρχικὰ ἀπαντοῦν στὰ *Μαρτύρια* τῆς πρωτοχριστιανικῆς περιόδου, ὅπως ἡ προσπάθεια τοῦ δικάζοντος νὰ πείσει με λογικὰ ἐπιχειρήματα τὸν μάρτυρα και νὰ τὸν ἀποσπάσει ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό, βλ. Κ. Μπουρδάρη, *Τὸ Δίκαιο στὰ Ἀγιολογικὰ Κείμενα*, σσ. 74-75.

³⁹ Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν σαλῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἰσλάμ, στὸ πλαίσιο τοῦ ὁποῖου θεωροῦνται εἴτε προφῆτες, εἴτε ἐπικίνδυνοι ψυχοπαθεῖς, βλ. M. W. Dols, "Insanity in Byzantine and Islamic Medicine", *Dumbarton Oaks Papers* 38 (1984), σ. 136 και σμ. 7, ἐπίσης, τὸ γενικώτερο, M. W. Dols *Majnun: The Madman in Medieval Islamic Society*, Oxford 1992.

⁴⁰ Συνοικισμὸς τοῦ Βελεστῖνου ποὺ σήμερα δὲν ὑπάρχει.

οποίους ό Άγιος άρχισε νά προκαλεί μέ λόγια. Ή αντίπαράθεση κατέληξε σέ πρόκληση δοκιμασίας. Στο όνομα, δηλαδή, τής πίστης του καθένas θά κρατούσε στα χέρια του ένα κάρβουνο άναμμένο. Πρώτος άρχισε ό Άγιος. Έβγαλε στο δεξί του χέρι ένα κάρβουνο άναμμένο και τó κράτησε μέχρι πού τó χέρι του φούσκωσε κυκλικά και περικύκλωσε τó κάρβουνο. Οί Τούρκοι τού φώναζαν νά τó αφήσει, αλλά αυτός δέν τούς άκουγε, μέχρι πού ό άνηπιός του τó άρπαξε και τó πέταξε στο έδαφος.

Στήν συνέχεια ό Άγιος έδωσε τó καμμένο του χέρι και πήγε στο χωριό Κανάλια⁴¹, στο σπίτι τού φίλου του Χατζή Νικολού, όπου διάφοροι άρχισαν νά τόν ρωτούν γιατί έχει δεμένο τó χέρι του. Ό Άγιος τούς απάντησε ότι τόν δάγκωσε ένα κορίτσι τήν προηγούμενη ήμέρα επειδή τó φίλησε, αλλά «...πολλά μέλλει νά πάθη καθώς φαίνεται αυτή ή χείρ»⁴². Ό φίλος του, αφού έμαθε τήν αλήθεια, άρχισε νά τόν παρακινεί στο μαρτύριο, υπενθυμίζοντάς του διάφορους Άγίους τού παρελθόντος, πού μαρτύρησαν εκούσια. Βρήκε, λοιπόν, ό Άγιος τó ξύλινο στυλιάρι ενός φτυαριού και τó έδωσε στα χέρια του ως ρόπαλο. Στήν συνέχεια πήγε στο Βελεστίνο τήν Παρασκευή, ήμέρα παζαριού, έχοντας γύρω άπό τó καλιμαύχι του μιá άρμαθιά παράδες. Άρχισε νά κυνηγά τούς Τούρκους και νά τούς χτυπά άγρια με τó παλουκι, πού κρατούσε. Βλέποντας αυτήν τήν συμπεριφορά, οί Τούρκοι τόν θεώρησαν έντελώς τρελό, και άπό εκεί και στο έξης κατέληξε νά είναι ό φόβος και ο τρόμος τους, σέ σημείο πού έγκατέλειψαν τá χωράφια και τá ύποστατικά τους, διότι ένψ οί Τούρκοι έκαναν ήσυχα τís δουλειές τους, εκείνος όρμούσε πάνω τους και με τó ξύλο τούς χτυπούσε και τούς καταπλήγωνε, άκόμη και τούς φύλακες πού έβαζαν έξ αιτίας του στά περιβόλια τους. Όμως δέν έπαιρναν κανένα μέτρο έναντίον του διότι τόν θεωρούσαν τρελλό.

Μια ώρα έξω άπό τó Βελεστίνο ύπάρχει κάποιo σπήλαιο, όπου ό Άγιος πήγαινε για νά προσευχηθεί. Τόν ίδιο καιρό ψαρεύοντας σέ έναν βάλτο έπιανε ψάρια, τά όποια μοίραζε σχεδόν καθημερινά στους φτωχούς τής περιοχής κουβαλώντας τα στήν πλάτη του ό ίδιος. Έπειδή όμως δέν τού είχε δοθεί μέχρι τότε ή ευκαιρία νά μαρτυρήσει, αποφάσισε νά έπιστρέψει περπατώντας δια ξηράς στο Άγιον Όρος. Έκει έμεινε έναν χρόνο, αλλά ό διακαής πόθος τού

⁴¹ Χωριό στήν ΒΔ πλευρά τού Πηλίου, Α τής λίμνης Κάρλας. Βρίσκεται 26 χιλιόμετρα ΒΔ τού Βόλου και άνήκει στον Δήμο Ρίγα Φερραίου.

⁴² Τó πρώτο μέρος τής πρότασης είναι μέσα στο πνεύμα τής συμπεριφοράς ένός σαλού άγίου (για παράδειγμα πολλούς αιώνες πριν ό Συμεών ό Σαλός ζητά στήν "Έμμεσα άπό κάποιες κοπέλες πού έπλεναν ρούχα νά τόν φιλήσουν). Ή δεύτερη πρόταση είναι προφητική.

μαρτυρίου μέσα του δέν έπαυε. Πήρε, λοιπόν, ξανά την εύλογία του ήγουμένου του και τις εύχες των αδελφών της μονής, και επέστρεψε στην Άγια⁴³, όπου πάλι όμολόγησε τον Χριστό. Ό διοικητής όμως της Άγιας, άνίκανος να αποφασίσει την τύχη του Άγιου, γράφει στον Βελή πασά⁴⁴ που βρισκόταν τότε στον Τύρναβο⁴⁵. Ό Βελής στέλνει ύπηρετες του που συλλαμβάνουν τον Άγιο στο Κανάλι. Άφου έκκλησιάστηκε και μετέλαβε στο Κανάλι ό Άγιος μεταφέρθηκε στον Τύρναβο. Σε μία πρώτη αντιπαράθεση με τον Βελή, ό Άγιος έξιστορεί την πορεία του. Ό Βελής τον φυλακίζει και την έπομένη τον παρουσιάζει σε μουλλάδες μπέηδες και αξιωματικούς που είχε καλέσει από την Λάρισα. Διαλεγόμενος μαζί τους ό Γεδεών, δέν έπαυε να τους προκαλεί προσβάλλοντας το Ίσλαμ και τον Μωάμεθ⁴⁶. Τότε οί Τουρκοί, έξαγριωμένοι, του ξύρισαν το κεφάλι, τον απογύμνωσαν και τον έβαλαν πάνω σε ένα γαϊδούρι διαπομπεύοντάς τον στους δρόμους του Τυρνάβου. Μετά την διαπόμπευσή του οί Τουρκοί όδήγησαν τον μάρτυρα στην αυλή του παλατιού του Βελή πασά⁴⁷, όπου, μετά από πληθώρα διαφόρων βασανισμών, σύμφωνα με την διαταγή που τους δόθηκε του έκοψαν τα χέρια και τα πόδια⁴⁸, ενώ άκόμα ήταν ζωντανός, και τον έρριξαν στα αποχωρητήρια. Έκει, κατά τα ξημερώματα και ένω ό Άγιος ζούσε άκόμη, τον έπισκέφθηκε ένας πρόσφατα έκχριστιανισμένος

⁴³ Κωμόπολη του Νομού Λαρίσης, βρίσκεται στο Άνατολικό τμήμα του Νομού, σε λοφώδη-ήμιορεινή περιοχή στους ΝΑ πρόποδες της Όσσας και προς Άνατολάς βλέπει στο τέλος του Θερμαϊκού Κόλπου και στο Αιγαίο Πέλαγος. Για περισσότερα βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Άγια_Λάρισα#cite_note-Πάπυρος_Λαρούς-2 (έπίσκεψη 3. Σεπτ. 2019).

⁴⁴ Δευτερότοκος γιός του Άλη πασά, γεννήθηκε πιθανόν, στο Τεπελένι το 1772 ή στα Ίωάννινα το 1771, και εκτελέστηκε από τις Τουρκικές άρχες στην Κιουτάχεια το 1822. Στην Θεσσαλία παρέμεινε ως διοικητής την περίοδο 1812-1819, για περισσότερα βλ. http://www.ygeiaonline.gr/component/k2/item/12250-belh_pasas (έπίσκεψη 3 Σεπτ. 2019).

⁴⁵ Ό Τύρναβος, παλαιότερα Τούρναβος (όπως γράφεται και στην έκδοση Π), είναι ή πέμπτη μεγαλύτερη πόλη της Θεσσαλίας και βρίσκεται στον νομό Λαρίσης. Την περίοδο που μαρτύρησε ό Άγιος Γεδεών, ό Τύρναβος ήταν μεγαλύτερος σε έκταση και σε πολιτική σημασία από την Λάρισα. Για περισσότερα βλ. <https://el.wikipedia.org/wiki/Τύρναβος> (έπίσκεψη 3 Σεπτ. 2019).

⁴⁶ Για παρόμοιες πρακτικές των πρώιμων μαρτύρων του Χριστιανισμού, βλ. Κ. Μπουρδάρα, *Τό Δίκαιο στα Άγιολογικά Κείμενα*, σ. 74-79, ιδίως 78.

⁴⁷ Για τό παλάτι του Βελή πασά στον Τύρναβο ύπάρχουν μαρτυρίες συγχρόνων του περιηγητών, βλ. <https://www.eleftheria.gr/m/αφιερώματα/item/166630.html>, (έπίσκεψη 3 Σεπτ. 2019).

⁴⁸ Ό Σπ. Λάμπρος σώζει την μαρτυρία, ή οποία δέν ύπάρχει σε κάποια από τις εκδόσεις του Βίου του Άγιου, ότι «Τοιαύτην άνδρείαν έδειξεν αυτός ό Μακεδών εις τας βασάνους, όπου προστάξας ό τύραννος Βελίπασσας να κοπούν αί χείρες και οί πόδες του, ότε έκοψαν την δεξιάν χείρά του, άρπάσας ταύτην με την άριστεράν την έρριψε κατά του τυράννου ειπών αυτώ: Νά, φάγε...», βλ. Σπ. Λάμπρος, «Τά πάτρια του Άγιού Όρους», *Νέος Έλληνομνημιών* 9.3 (1912), σ. 243.

Ἐβραῖος ζητώντας τὴν εὐλογία του. Ὁ Γεδεὼν τοῦ προφίτευσε τὸ ἐπικείμενο τέλος τοῦ Βελῆ πασαῖ. Στὴν συνέχεια μέσα σὲ φριχτοὺς πόνους παρέδωσε τὸ πνεῦμα στὶς 30 Δεκεμβρίου 1818. Οἱ Χριστιανοὶ προσπάτησαν δωροδοκώντας τὸν διοικητὴ τῆς πόλης (*πολιτάρχης* στὸ κείμενο τοῦ *Βίου*) νὰ ἀποκτήσουν τὸ λείψανο τοῦ Ἁγίου, ἀλλὰ τὸ μόνο ποὺ κατάφεραν σκάβοντας μπροστὰ ἀπὸ τὰ ἀποχωρητήρια ἦταν νὰ πάρουν τὸ ματωμένο χῶμα. Ὅταν τὸ ἔμαθε ὁ Βελῆς διέταξε νὰ πετάξουν τὸ πτώμα στὸν ποταμὸ Σαλαμπριά⁴⁹, γιὰ νὰ μὴν μπορέσουν νὰ τὸ θάψουν οἱ Χριστιανοί. Ὅμως μετὰ ἀπὸ τὴν μεσολάβηση μιᾶς Χριστιανῆς παλλακίδας του, ὁ διοικητὴς τῆς πόλης ἔδωσε ἄδεια καὶ οἱ Χριστιανοί, σκάβοντας τὸν τοῖχο τοῦ ἀποχωρητηρίου ἀπέσυραν τὸ λείψανο τοῦ Ἁγίου κατὰ τὶς ἔξι τὸ πρωὶ τῆς 30ης Δεκεμβρίου καὶ τὸ κήδευσαν μὲ μεγαλοπρέπεια θάβοντάς το στὸν ναὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τοῦ Τυρνάβου πίσω ἀπὸ τὸ ἱερὸ βῆμα, μὲ τὴν παρουσία τοῦ Μητροπολίτη Λαρίσης, πλήθους ἱερέων καὶ πιστῶν. Πρὶν τὸ θάψουν ἀνακάλυψαν ὅτι τὸ σάβανο ἦταν γεμάτο αἷμα, πολλὲς ὥρες μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἁγίου. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας μέρας ἀρκετοὶ Τοῦρκοι μαζεύτηκαν ἔχοντας κάνει προετοιμασίες νὰ κάψουν καὶ νὰ σκορπίσουν στὸν ποταμὸ τὸ λείψανο, τὸ ὁποῖο καὶ ζήτησαν ἀπὸ τὸν Βελῆ⁵⁰. Ἐκεῖνος τότε ἀντιλήφθηκε ὅτι οἱ Χριστιανοὶ εἶχαν κλέψει τὸ σῶμα καὶ φυλάκισε τὸν διοικητὴ τῆς πόλης, ἐπιβάλλοντας καὶ χρηματικὲς ποινὲς σὲ Λαρισαίους ἀξιωματούχους ποὺ συμμετεῖχαν στὴν ὑπόθεση διευκολύνσεως τῶν Χριστιανῶν. Ἡ προφητεία τοῦ Ἁγίου στὸν νεοπροσῆλυτο Ἐβραῖο πραγματοποιήθηκε τὴν 14η Μαρτίου τοῦ 1819, σὲ λιγότερο ἀπὸ ἕνα χρόνο⁵¹. Δεκαεννέα χρόνια μετὰ τὴν ταφή, δηλαδή, τὸ 1837, μέρος τῶν λειψάνων (τὰ κομμένα χέρια καὶ πόδια καὶ ἡ σιαγὼν) μεταφέρθηκαν στὴν Μονὴ Καρακάλλου ἐπὶ ἡγουμενείας Προκοπίου⁵².

Ἐλπίζουμε ἡ παραπάνω ἀνάλυση νὰ κατέδειξε τὸ ὅτι οἱ *βίοι καὶ τὰ μαρτύρια* τῶν Νεομαρτύρων, παρὰ τὶς ἐπιμέρους ἐλάσσονες διαφορὲς ἀπὸ ἕκδοση

⁴⁹ Πρόκειται γιὰ τὸν ποταμὸ Τυταρίσιο (Ξεριά), ὁ ὁποῖος εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους παραποτάμους τοῦ Πηνειοῦ.

⁵⁰ Γιὰ τὴν ἀποτέφρωση ὡς μέθοδο ἐξαφάνισης τοῦ λειψάνου, βλ. Μ. Γ. Βαρβούνης, *Λαογραφικὰ τῶν Νεομαρτύρων*, σ. 45.

⁵¹ Πράγματι, τὸ 1819 ὁ Βελῆ πασαῖ μετατέθηκε ἀπὸ τὸν Σουλτάνο στὸ μικρῆς σημασίας πασαλίκι τῆς Ναυπάκτου, σχετικὰ βλ. διαδικτυακὴ πηγὴ ἄνωτ. σημ. 44.

⁵² Σχετικὴ εἶναι ἐπίσης πάλι καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Στυριδῶνος Λάμπρου: «...Τότε ἀπέκοψαν καὶ τὴν ἀριστεράν του καὶ τοὺς δύο πόδας ὡς φαίνονται τὰ λείψανά του συντετριμμένα. Εὐρίσκειται προσέτι καὶ μία κἀρα ἀποξηνωμένη εἰς Βλαχίαν καὶ ἄλλα πολλὰ ἅγια λείψανα», Σπ. Λάμπρος, «Τὰ πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὅρους», σσ. 243-244.

σὲ ἔκδοσι, συνεχίζουν τὴν παράδοσι τῆς Χριστιανικῆς ἀγιολογίας ἀπὸ τοὺς πρῶτους αἰῶνες τῆς ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι τὴν πτώσι τῆς Κωνσταντινούπολις, ἀνατρέχοντας στὰ πρῶτα *μαρτύρια καὶ πράξεις* γιὰ τὴν περιγραφὴ τῆς δίκης, τῶν βασανιστηρίων καὶ τῶν ἐκτελέσεων τῶν Νεομαρτύρων, καὶ ἀντλώντας ὕλικὸ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς *βίους ἀγίων* γιὰ τὴν ἐξιστόρησι τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν σημαντικότερων Ἁγίων-μαρτύρων τοῦ μετα-Βυζαντινοῦ Ὁρθόδοξου κόσμου. Ἐλπίζουμε ἐπίσης μέσα ἀπὸ τὴν πληθώρα γραπτῶν καὶ ψηφιακῶν ἐκδοχῶν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἁγίου Γεδεῶν νὰ διαφαίνεται ἡ σημαντικώτατη θέση ποὺ αὐτὸς καταλαμβάνει στὴν συνείδησι τοῦ Ὁρθόδοξου κόσμου σήμερα.

Βιβλιογραφία

Α) Συντομογραφίες

DOML Dumbarton Oaks Medieval Library

ΘΗΕ Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, Ἀθήνα

Β) Πηγές

Πολυζῶου ἱερέως, *Ἀκολουθία τοῦ ἀγίου ἐνδόξου ὀσιομάρτυρος Γεδεῶν τοῦ Νέου ἀθλήσαντος ἐν Τυρνάβῳ Θεσσαλίας κατὰ τὸ 1818, μηνὶ Δεκεμβρίῳ 30, συνταχθεῖσα ὑπὸ Πολυζῶου, ἱερέως τοῦ καὶ ἱεροδιδασκάλου τῆς κωμοπόλεως Μακρινιτῆζας. Ἐτυπώθη δὲ δι' ἐπιστασίας καὶ δαπάνης τοῦ Πανοσιολογιωτάτου, Κυρίου Χ. Γαβριὴλ Ἱερομονάχου ἀγιορίτου ἐκ τῆς Μονῆς Καρακάλλου, υἱοῦ τοῦ Π. Ἰωάννου τῆς κωμοπόλεως Μακρινιτῆζας ἐκ τῆς Δημοπρασίας...*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1840.

Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, Ἀθῆναι 1961³.

Γ) Μελέτες - Ἄρθρα

A. Alexakis, *The Greek Life of St. Leo Bishop of Catania (BHG 981b)*, Bruxelles, 2011.

Ἀρχμ. Σεραφεὶμ Στεργιουλῆς, Δ. Καλαμίκης, Ἀ. Χαλδαιάκης (ἐκδ.), *Πρακτικὰ Διορθοδόξου Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου «Κωνσταντῖνος ὁ Ὑδραῖος - Νεομάρτυρες Προάγγελοι τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους»*, Ὑδρα 10-14 Νοεμβρίου 2000, Ὑδρα 2007.

Μ. Γ. Βαρβούνης, *Λαογραφικὰ τῶν Νεομαρτύρων*, Κομοτηνὴ 1998.

Μ. Detoraki, "Greek Passions of the Martyrs in Byzantium", στὸ St. Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, Vol. II: *Genres and Contexts*, Farnham-Burlington VT, 2014, σσ. 61-102.

Μ. W. Dols, "Insanity in Byzantine and Islamic Medicine", *Dumbarton Oaks Papers* 38 (1984), σσ. 135-148.

Μ. W. Dols *Majnun: The Madman in Medieval Islamic Society*, Oxford 1992.

- St. Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, Vol. I: *Periods and Places*, Farnham-Burlington VT, 2011.
- A. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts* (TU 50-52), 3 vols, Leipzig 1937-1952.
- St. Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, Vol. II: *Genres and Contexts*, Farnham-Burlington VT, 2014.
- R. Greenfield and A.-M Talbot, *Holy Men of Mount Athos*, [DOML 40] Cambridge MA – London 2016.
- T. Hägg, “The *Life of St Antony* between Biography and Hagiography”, στο St. Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, Vol. I: *Periods and Places*, Farnham-Burlington VT, 2011, σσ. 17-34.
- M. Hinterberger, “Byzantine Hagiography and its Literary Genres. Some Critical Observations” στο St. Efthymiadis (ed.), *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography*, Vol. II, σσ. 25-60.
- Σπ. Λάμπρος, «Τὰ πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους», *Νέος Ἑλληνομνήμεων* 9.3 (1912), σσ. 209-244.
- V. V. Latyšev, *Menologii Anonymi Byzantini saeculi X*, vol. I, Petropoli 1920.
- C. Mango, *Βυζάντιο. Ἡ Ἀυτοκρατορία τῆς Νέας Ρώμης*, (μετφρ. Δ. Τσουγκαράκη), Ἀθήνα 1988.
- B. Ματθαίου, Ματθ. Λαγγῆς, *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τ. 12, Ἀθήνα 1950.
- Ἐ. Μελικίδου, *Ἡ διημώδης μετάφραση τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Φιλαρέτου τοῦ Ἐλεήμονος: Συμβολὴ στὴ μεταφραστικὴ κίνηση τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰ.*, (Διδακτορικὴ Διατριβή, ΑΠΘ), Θεσσαλονίκη 1997.
- Γ. Μικραγιαννανίτης, «Γεδεών» στὴν *ΘΗΕ*, τ. 4α, στ. 240-241.
- Μοναχοῦ Μωυσεῶς Ἁγιορείτου, «Ἄγνωστα στοιχεῖα περὶ τῶν Ἁγιορειτῶν Νεομαρτύρων», στο Ἄρχμ. Σεραφεῖμ Στεργιούλης, Δ. Καλαμάκης, Ἄ. Χαλδαϊάκης (ἐκδ.), *Πρακτικὰ Διορθόξου Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου «Κωνσταντῖνος ὁ Ὑδραῖος – Νεομάρτυρες Προάγγελοι τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους»*, Ὑδρα 10-14 Νοεμβρίου 2000, Ὑδρα 2007, σσ. 317-339.
- Κ. Μπουρδάρη, *Τὸ Δίκαιο στὰ Ἁγιολογικὰ Κείμενα*, Ἀθήνα 1987.
- Σ. Πασχαλίδης, *Ἡ ἀπόγραφη Νεομαρτυρολογικὴ Συλλογὴ τοῦ Μοναχοῦ Καισαρίου Δαπόντε (1713-1784)*, Θεσσαλονίκη 2012.
- Ι. Μ. Περαντώνης, *Λεξικὸ τῶν Νεομαρτύρων*, τ. Α΄ (Α-Δ), Ἀθήνα 1972.
- Δ. Τσάμης, *Ἁγιολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1999.

Ε) Ἱστοσελίδες

Ἁγία Λαρίσης

https://el.wikipedia.org/wiki/Ἁγία_Λάρισσας#cite_note-Πάπυρος_Λαρούς-2

Άγιορείτικος Λόγος Άκολουθία όσιομάρτυρος Γεδεών (έκδοση 1840).
http://agioritikoslogos.blogspot.com/2018/12/blog-post_10.html (μέρος α΄)
http://agioritikoslogos.blogspot.com/2018/12/blog-post_19.html (μέρος β΄)

Άγιος Γεδεών Τυρνάβου

https://www.imra.gr/picture/PDF/gedeon_karakalinos-vios.pdf
<http://www.diakonima.gr/2009/12/30/o-άγιος-νεομάρτυς-και-οσιομάρτυς-γεδε/>
https://www.imra.gr/picture/PDF/gedeon_karakalinos-vios.pdf

Βελή Πασάς

http://www.ygeiaonline.gr/component/k2/item/12250-belh_pasas

Codex Vatic. gr. 1613:

https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.gr.1613.

Dumbarton Oaks Hagiography Database

<https://www.doaks.org/research/byzantine/resources/hagiography/database/dohp.asp?cmd=SShow&key=10>

Ζαγορά Πηλίου

https://el.wikipedia.org/wiki/Ζαγορά_Πηλίου

Κεραμίδι Μαγνησίας

https://el.wikipedia.org/wiki/Κεραμίδι_Μαγνησίας

Μονή Καρακάλλου

<http://www.kedak.gr/tera-moni-karakallou/odiporiko/196>

Παλάτι Βελή πασά (Τύρναβος)

<https://www.elftheria.gr/m/αφιερώματα/item/166630.html>

Τύρναβος

<https://el.wikipedia.org/wiki/Τύρναβος>